

kun en halv Ulykke, men naar man ser, at selve »den anden« . . . . .« Dermed forsvandt han om et Hjørne, og Resten af hans Tale gik tabt for Rytteren.

— — —

Perserne er en Nation i Forfald, derom er ingen Tvivl mulig. Og dog har Babismens og Behaismens Historie vist, hvilke Kræfter der endnu boede i Folket, hvorledes nye Idealer kunde føre til en moralsk Genfødsel. Evropæisme og rent politiske Bevægelser vil i Persien aldrig kunne faa Indflydelse

under Overfladen. Et religiøst Moment skal til, for at Gnisten kan fænge. I saa Henseende er Persiens Aand den samme som hele den for- og centralasiatiske Verdens. Men Tiden er løbet fra Bevægelser med spekulativ, abstrakt-idealistisk Farve; den tilhører Kræfter, som Persien saa lidt som den øvrige muhammedanske Verden er i Stand til at fremelske.

(De anførte Smaahistorier er, med Undtagelse af den sidste, blevne mig meddelte af Sejjid Faizullah Adib, kaldet Sejjid Muallim, i Teheran. Meddelelserne om persisk Overtro stammer for Størstedelen fra min persiske Tjener Lutfullah.)

Tunisiske Landskaber og deres Økonomi under det franske Herredømme.

Af

Professor Ole Olufsen.

II. Sluttet.

Lige saa vist som Tunisien, ligesom mange andre Egne i Subtropene, tilsyneladende eller i hvert Fald paa Overfladen, i Hovedsagen er et tørt, sterilt Land, der ved Naturens Hjælp alene kun er i Stand til at føde en forholdsvis ringe Befolkning, lige saa vist er det, at Menneskene ved Kunst kan gribe regulerende ind i Naturreglerne og bringe Landet til at yde Næring til en meget betydelig Folkemængde. Vi er jo forlængst kommet ud over det Stadium, hvor man tror, at en Ørken er en Ørken, fordi det ikke kan være anderledes, eller at et Land er skovløst, fordi der i Øjeblikket ikke vokser Træer paa det, eller at der ikke vokser de eller de Planter, fordi de ikke kan vokse der. Vende og dreje de store Love i Naturen kan vi vel ikke, men vi kan modificere dem paa mange Punkter. Det er selvfølgelig, at Mennesket først sætter sig fast der, hvor Naturen giver det Føden ind i Munden uden for stor Ulejlighed, og senere af Mangel paa saadanne økonomisk paradisiske Tilstande giver sig til at arbejde og spekulere over, hvorledes det kan sikre sin Eksistens paa de ad naturlig Vej mindre ydende Pladser paa Jordkloden, hvor der endnu er Rum.

I store Tidsrum af vor Historie har man be-

tragtet Ørkener og forladte, tørre Egne som opgivne af Gud og Mennesker, og som overladte til den Skæbne at henligge tomme og øde, fordi tidligere Tidens gunstige Klimaforhold var ophørte. Teorien var kort og godt: Central-, Mellem-, For-Asien, Nordafrika, hvor det paa sine Steder myldrer af Ruiner af Beboelser fra forrige Tider, gaar en Udtørring i Møde. De tidligere Beboeres Opgivelse skyldes en Klimaforandring fra det fugtigere til det tørre.

Sahara har ingen Skovvækst, fordi Pluvialperioden er ophørt, Arizona, Utah og Nevada etc. ligeledes.

Denne Hypotese maa imidlertid nu anses for lovlig let købt. Der er ganske vist Egne, hvor det uden Tvivl kan paavises, at Fugtligheden maa have aftaget ganske betydeligt paa en eller anden Maade, men som det ofte gaar, ligger Sandheden omtrent midt imellem, og paa de allerfleste Steder er Egnene overladt til Udtørring og Ørken, fordi Kulturen er ophørt af andre Grunde end klimatiske. Der hvor den er ophørt, kan den oplives igen, og der hvor den er ophørt, kan den oplives igen, og der hvor den maaske aldrig har været nogen, kan en Kultur opstaa ved menneskelig Energi og Snille.

Eftersom Befolkningstætheden paa Jorden er

tiltaget, har Øjnene efterhaanden vendt sig imod de som Ørken eller udyrkede Strækninger henliggende tidligere beboede og kulliverede Arealer, og der er næppe nogen Tvivl om, at denne Opmærksomhed bør skærpes. Disse Egne har i lange Tidsrum ligget brak, en latent Energi maa være opsparet her, og den kan slippes løs, naar det forløsende Element, Vandet, kommer til. Kunstig Vanding kræver et stort Forarbejde og en stadig systematisk Pasning; men det er ogsaa klart, at den Art Kultur giver det sikreste Udbytte, da man er Herre over, at vande paa de rette Tidspunkter. Desuden er de tørre Arealers Land i Tidernes Løb ofte yderligere bleven værdifuld ved at ingen Udvasning af Jorden, som i regnrige Egne, har fundet Sted. Vi ser et godt Eksempel herpaa i Fransk-mændenes ved artesiske Brønde vandede Oaser i Algerien og Sahara, i Vest-Amerikas tørre Egne, hvor kunstig Vanding og Dry Farming gaar Haand i Haand og giver stort Udbytte. Midt i de største, hedeste og tørreste Flyvesands-Ørkener i Sahara, i El Erg, som jeg gennemrejste i 1912, har Fransk-mændene ved deres Forsøg leveret Bevis for, at Saharas Arealer, der er saa store som Evropa, vilde myldre af Vegetation, hvis Vandet kunde drysse regelmæssig over dem eller væde deres Overflade ved Irrigation. Grunden til de tørre Egenes Mangel paa Evne til af sig selv at producere ligger ikke saa meget i stedlig Mangel paa Vand, som i uregelmæssig Fordeling paa Aarstiderne. En Skylregn over Sahara, der til Tider kan yde saa store Vandmasser, at der dannes sig saa store temporære Søer, at Nomaderne og deres Kvæg drukner i de ellers tørre Regioner, er ikke tilstrækkeligt til at holde en Kultur vedlige, naar det maaske ikke regner i Aar efter. Den brændende Sol udtørre Overfladen saa dybt ned, at et stadigt Plantedække, der har Næringsværdi, ikke kan opretholdes uden ved Menneskets Indgriben. Paa store Arealer af de saakaldte tørre Egne, er der som Helhed ingen absolut Vandmangel. Vandet findes her enten i Undergrunden, hvor det er sivet ned i porøse Jordlag, der skærmer det mod Fordampning, eller i Floder etc. Fra Jorden kan det hæves ved artesiske Brønde eller almindelige Brønde, i Flodernes Løb kan opstemmes Reservoirer, og derved bliver man Herre over at fordele den til uregelmæssige Tider faldende Nedbør og den lokalt uregelmæssig fordelte Nedbør over et længere Tidsrum og en større Flade. Det kunde synes at staa i Modstrid

med, hvad jeg i min forrige Artikel har fremført om den tunisiske Økonomis Afhængighed af den aarlige Middel-Nedbør; men der er selvfølgelig, hvad vel ikke kan misforstaas, ment, at de aarlige Middel-Nedbørs Kurver danner naturlige økonomisk geografiske Grænser, der, naar en kunstig Fordeling af den aarlig faldende Nedbør i stor Stil fremtvinges, gaar over til at blive Grænser imellem forskellige Dyrkningsmetoder.

En saadan kunstig Fordeling af Vandet paa Aarstiderne efter Kulturplanternes Behov ser vi jo paa utallige Steder i Virksomhed, og vi ved, at den har været i Gang i tidligere Tider paa mange flere. Just det sidste i Tunisien under Romernes Herredømme. Hvorledes skulde ellers Romerne være faldet paa at rejse de herlige Bygninger i Dougga. Nu rummer Byen kun nogle fattige Stenhuse med en Del Berbere og arabiske Nomader. Oliventræer vokser spredt hist og her; men Terrænet gør ellers et øde Indtryk rundt om. Her midt i Stilheden knejser Jupiter-Templets prægtige Søjler, og her ligger det store velbevarede Amfiteater, der er bygget ind i en Bjærskrånt og rummer 3500 Siddepladser. Her var det, man fandt den berømte Indskrift i to Sprog; libysk og punisk, der har været af lige saa stor Nytte for Sproggranskerne, som Stenen fra Rosette for Ægyptiologerne. Den findes nu i British Museum, hvortil den i 1843 blev bragt af den engelske Konsul i Tunis. Her ligger Rækker af romerske Huse med Mosaikgulve, velholdte Gader, Tusinder af Marmor-Gravmonumenter etc., og man kan gøre sig et Begreb om Byens tidligere Rigdom, naar man hører, at Teatret er skænket Byen af een Borger. Dougga eller Thugga var forøvrigt før Romernes Tid en karthageniensisk Koloni.

For at denne By har kunnet opstaa, maa der have været ganske andre materielle Betingelser til Stede end nu, da den lange, hede, tørre Sommer i vore Dage ogsaa herskede i Romernes Tid. Vi finder da ogsaa trindt om Dougga Resten af Brønde og Dæmninger, der har været brugt til Opsamling af Vandet i Reservoirer, og fra disse er Vandet i sin Tid spredt ud over Terrasserne. Plantning af Oliven har været foretaget i stor Stil, og under Oliventræernes Skygge, skærmede mod den brændende Sol, laa de vandede Kornmarker. I Terrænet ved Dougga og Soukh el Arba er der fundet ikke mindre end 48 Opstemninger af Bjærgbække, 25 Bassiner til Optagelse af Regnvand og 62 Akvæduker. Ved Oued Hallouf var der foretaget en Opstemning

med Kanaler og Sluser, der kunde staa Maal med den moderne Ingeniørkunst. I Bjærgene i Syd-Tunisien, hvor Tilløbene flyder ned til Oued Zéroud, var der bygget lange Gallerier igennem uvejssomme Slugter, fyldte med nedrutsjet Bjærgmateriale, og i disse Gallerier lededes Vandet ned i Dalenes Reservoarer. Hver lille Bjærgbæk i Kløfterne opstemmedes, og paa flere Plateauer i Bjærgene ser vi, at naturlige Fordybninger har været indrettede ved Kunst til Vand-Reservoarer.

Selv veritable artesiske Brønde fra Romernes Tid finder vi ved Oued Melah og Gabès. 22 Kilometer Nord for Feriana findes en underjordisk romersk Akvædukt med to Reservoarer, der rummede 6000 Kubikmeter Vand, og saaledes kunde vi fortsætte næsten i det uendelige i Tunisiens tørre Egne lige til Palme-Oaserne ved Saharas Grænse ved Chott Djerid. I hver romersk By og Landsby var der paa den offentlige Plads opstillet Stentavler med Indskrifter, der angav de minutøse Regler for Vandingen af Markerne, saaledes at enhver kunde se, hvad der tilkom ham af Vand.

Af alle disse Arbejder fra den romerske Periode vil det let forstås, hvorledes Byer, som Machtar, Sbeitla, El Djem etc. i sin Tid, har kunnet opstaa, idet de alle har været kunstig vandede Oaser. Ja selv i Nord-Tunisien omkring Mateur, der dog har en aarlig Middel-Nedbør af over 700 mm er der fundet over 300 Ruiner af romerske Farmer og Landsteder paa et Terræn, der nu er blottet for Træer, Grønt og Vand.

Om Muselmændenes hellige By, Kairouan eller Kairwan, hvis Navn menes enten at stamme fra det persiske Ord, Kirwan, der betyder Karavane eller fra et arabisk Ord, der betyder befæstet Sted, fortælles i Legenden, at den stiftedes i 667 af Sidi Okba, og at der paa den Tid, den anlagdes, i hele det nuværende Opland var fuldt af store næsten uigennemtrængelige Skove og store Sumpe, der husede Mængder af vilde Dyr, Slanger og andre Reptilier. Hvor meget der er sandt heri, og hvor meget der mulig er Overdrivelse, er ikke let at afgøre, men Legendes Beretning staar i hvert Fald i en skærende Modsætning til de nuværende Omstændigheder. Kairouan ligger nu paa et skovløst, sterilt Terræn, og det er ved første Øjekast umuligt at forstå, at den overhovedet er bleven anlagt her uden den Antagelse, at Romerne ved deres Vandinger og Plantninger maa have forberedt Terrænet for Sidi Okbas Planer.

Det viser sig, at Romerne har udstrakt deres Oliven- og andre Plantninger ogsaa hertil, idet man i Terrænet fra Kairouan til Sousse finder Rødderne af Oliventræerne paa de nu skovløse, forbrændte Sletter. Det viser tillige, at Olivenhaverne kan genoplives, idet de Plantager, som Franskmandene har anlagt pletvis lige fra Kairouan til Sousse, trives godt. Da jeg gennemrejste dette Terræn i 1912, var der kun faa nye Plantninger, men da jeg atter besøgte det i 1914, var disse forøgede i en ganske overordentlig Grad. Naar Oliventræerne er komne saa vidt, at de har fæstnet sig og kan give Skygge, vil Kornmarkerne kunne holde deres Indtog under Træernes Kroner, som vi ser det i tørre Egne ved Hammamet, Nabeul og Enfidaville etc.

Den kunstige Udvidelse af de naturlige Grænser for Jordkulturen, som Romerne i sin Tid har bevirket, maa have krævet et stort, flittigt og nøjsomt Menneskemateriale. Det vil sige, det har krævet en Mængde Slaver, der med Piskan over Hovedet sled sig op i det af Storspekulanten planlagte Kulturarbejde. Kulturen maa være frembragt i den korte Tid ved Stordrift, den kan ikke tænkes opstaaet ved, at enkelte Smaakolonister har dyrket et lille Stykke Jord snart hist snart her.

Hvis den romerske Kultur hurtig skal genoplives i Tunisien, vil det ligeledes kræve Stordrift. En enkelt fattig Kolonist hist og her vil ikke forslaa noget i de tørre Egne, da han ikke ved egne Midler er i Stand til at foretage Opstemninger af Floder, Anlæg af artesiske Brønde, Plantninger af Olivenskove i større Stil etc. Vore Dages Kolonister nøjes ikke med den romerske Slaves Lod. De kræver deres daglige Løn og Udsigt til et nogenlunde hurtigt Resultat af deres Anstrængelser. Med andre Ord, der maa store Driftskapitaler til for hurtigt at genoplive Jordkulturen, og vi ser da ogsaa, at den typiske franske Eksploitationsmetode af Jorden baade i Algerien og Tunisien, og den eneste, der er i Stand til at frembringe lønnende Resultater i de tørre Egne i det franske Nordafrika, er, at Storkapitalister eller Syndikater overtager Driften af større Landstrækninger, der saa eventuelt i Tidens Løb kan udstykkes i mindre, naar de er under Kultur.

I Henseende til den fremtidige Eksploitation af den tunisiske Jord har Frankrig gjort et vidunderligt smukt Forarbejde ved Anlæg af Kommunikationer og Sikring af dem. Efterat man af de talrige Kulturminde har faaet Øjet op for Landets

Værdi, har man ikke ventet med Kommunikationerne til de enkelte Oasers Værdi i Øjeblikket har kunnet bære Omkostningerne ved disse, men lagt alt til Rette i saa Henseende for Eksploiteren, før han begyndte sit Arbejde.

Dette har ført til, at Tunisien i Løbet af kort Tid er bleven saa vel udstyret med Jærnbanner, fortrinlige Veje og farbare Ruter som faa Lande. De væsentligste Baner følger i Hovedsagen Længdedalene fra N. Ø. til S. V. og gennemløber Slettelandet Sahel fra N. til S. Her har det været lettest at føre dem igennem; men Hovedgrunden til deres Anlægsretninger har selvfølgelig været, at de derved bliver Aføbslinjer for Landets forskellige Produktionscentre til Kystens Havne. De er herved naturlig i Hovedsagen kommet til at løbe parallelt med de aarlige Middeldbørskurver og Kæderne, saaledes at hver økonomisk-geografisk Provins i Tunisien har faaet sin Hovedbane ud til Kysten. De vigtigste Jærnbanesystemer er Linjen fra Tunis gennem Medjerdadalen, der forbinder Algerien med Tunisien. Fra denne Linje gaar Sidelinjerne Mateur-Bizerta, Mateur-Beja og den snart færdige Linje Mateur-Tabarka. Disse er Tunisiens Kornbaner. Dernæst Central-Tunisiens tre Hovedbaner: Linjen fra Tunis langs Oued Milian og Oued Kebir til Kalaat es Senan med Sidebane til Kef, der er Aftager fra Oliven- Kvæg- og Minelandet, og Linjen Sousse, Kairouan, Sheitla, Feriana til Metloui, der kan karakteriseres som Nomade-, Fosfatmine- og Halfa-Banen. Endelig Linjen Sfax, Gafsa, Metloui, Tozeur, der giver de sahariske Oaser og Fosfatminer Aføb for deres Produkter til Havnen ved Sfax. Hertil kommer den store Længdebane, der kan betegnes som Oliven- og Vin-Banen og gaar langs Stranden fra Tunis over Hammamet og Sousse med Sidebane til Mehdiya og Sfax. Denne vil snart blive fortsat til Gabès og skal senere gaa langs hele Kystens Byer til Tripolitaniens Grænse. Flere Baner f. Eks. en Linje igennem Halvøen Kap Bon og en fra Beja til Minerne ved Nebeur er under Konstruktion. Det vil heraf ses, at Tunisien er særdeles godt forsynet med Jærnbanner, og hvad Vejene angaar, vil et Blik paa »Carte des Routes et des Chemin de Fer de la Tunisie 1913« hurtig oplyse os om de talrige for alle Slags Køretøjer farbare Veje, som Franskmændene med minutiløs Omhu har anlagt. Hele den nordvestlige Del af Tunisien fra Middelhavet til Linjen Hammamet—Zaghouan—Kef er gennemkrydset af moderne Chausséer. Der-

næst er Sahel forsynet med et betydeligt Chaussé-Net, og man kan færdes med Autos og alle Arter af Køretøjer langs hele Kysten fra Tabarka til et kort Stykke fra Tripolitaniens Grænse. I det indre af Central- og Sydtunisien, der er sparsommere befolket, mindre produktivt og vanskeligere tilgængeligt, har Franskmændene udbedret de gamle Ride- og Karavaneveje, saaledes at Ryttere, paa sine Steder ogsaa Kørende og Cyklister, uden Vanskelighed kan komme frem i alle Hovedretninger imellem de væsentligste Pladser. De af de franske anlagte Chausséer, der ofte følger de gamle romerske Veje, er mønsterværdige, de er brede, uden skarpe Kurver og stejle Stigninger, og makadamiserede saa plane som Gulve. De smukke Veje, der snor sig omkring i Dalene og langs Bjergsiderne, fremtræder tydeligt i Terrænet, idet de alle er belagte med hvid Kalksten, et Produkt, som findes næsten overalt. De bliver aldrig ledtede under Regnskyll, saa der er ingen Fare for Udglidning af Køretøjer, og er meget hurtig tørre efter Regnens Ophør. Langs Vejene ligger med korte Mellemlum Vejopsynsmændenes Boliger, smukke, smaa franske Villaer omgivne i de nordligere, fugtigere Dele af Landet mest med Eukalyptusplantninger og i de sydligere mere tørre Egne med Kaktushegn, indenfor hvilke Frugt- og Grønthaver til Familiens Behov dyrkes. I Khroumerie saaes flere Steder det for en Nordevropæer aparte Syn, at Havernes Hegn bestod af meterhøje blomstrende Pelargonier. Eukalyptusplantning anvendes meget paa fugtige, side Steder, især hvor der viser sig Tegn paa Malaria. Træet har som bekendt den Evne at opsuge Fugtighed i en ualmindelig Grad. Langs flere Bane-strækninger er der plantet store Bælter af dette australske Træ, og dets vandopsugende Evne viser sig saa eklatant, at der bogstavelig talt frembringes en tør Ørken under Træernes Kroner. Ud fra disse Vejopsynsstationer holdes Ruterne i den mest udmærkede Stand, den mindste Skade paa Vej-anlægene bliver straks udbedret. Langs Vejene løber overalt Telefon- og Telegraftraade, og med korte Mellemlum ser man paa hvidkalkede smukke nyopførte Huse Skiltet: »Poste—Téléphone—Télégraphe«. Selv paa de mindste Bopladser træffer vi paa Ordenshaandhævere i Form af Gendarmen til Hest, paa Cykle eller Motorcykle. Praktisk talt kan man nu i Tunisien komme frem fra Syd til Nord, fra Øst til Vest paa den mest moderne europæiske Maade, og de talrige større og mindre

franske Institutioner, som man paa sin Vej træffer paa, gør, at man i Henseende til Sikkerhed og Forbindelse med Omverdenen føler sig som hjemme. Den franske Administration har delt Landet i 14 Contrôles, der ledes af Controlleurs civiles, som overvaager de indfødte Kaïder og Scheiker, hvis Virksomhed udøves efter orientalsk Praksis som i gamle Dage. Kontrollørerne residerer i store smukke i arabisk Stil opførte Palæer, holdte i skinnende hvid Farve med Trikoloren vajende paa Toppen. De er anbragte paa fremtrædende Punkter og omgivne af store smukke Haver.

Rundt langs Kysten findes gode Havneanlæg, saaledes Bizerte, Tunis, Sousse, Monastir, Mehdiä, Sfax, Gabès og Djerba etc., hvorfra der er Forbindelse imellem alle Kystpladser og med andre Verdensdele. Særlig bør vist fremhæves det store smukke Havneanlæg ved Sousse, som synes indrettet med en frugtbar Fremtid for Øje, idet det langt overgaar det nuværende Behov.

Alt er saaledes lagt til Rette for Indvandring, Kolonisation og Eksploitation i stor Stil, baade hvad Kysten og det indre Land angaar. Foruden Jærnbannerne opretholder Kompagnier Automobilfart paa de væsentligste Hovedveje, og disse Køretøjer konkurrerer stærkt med Banerne og er i mange Henseender meget at foretrække for disse. Desuden er der Diligencepost i Gang overalt paa Hovedvejene. Denne Befordring, der er meget billig, benyttes i udstrakt Grad af de Indfødte, og er særdeles bekvem for den Rejsende, der ønsker at se Landet nøje, da den kører langsomt og gør mange Ophold.

Denne Tilrettelægning af Landet for den moderne Evropæers Udnyttelse af det har i de seneste Aar udøvet en fænomenal Indvirkning paa Tuniens Fysiognomi, idet de mange officielle og private evropæiske Virksomheder, der er ført ind over Landet, allerede nu sætter det orientalske Liv stærkt i Baggrunden, ja mange Steder ganske udvisker det. Som et Hele kan man karakterisere den evropæiske Staffage i Landskabet som Højskoven og den orientalske som Underskoven.

Hvad Byerne angaar, er selve Hovedstaden Tunis med dens gamle Fæstningsmur, sine originale smukke Basarer, sine snævre Gader med de mange arabiske Buer, sine Moskéer, sin Kasba, sit Harra (Jødekvarteret), der er snavset uden Lige, en Seværdighed af Rang, der dog ikke kan maale sig i Originalitet med en By som Bokhara, en af

de faa endnu eksisterende, absolut orientalske Storbyer. Men ved Siden af det gamle Tunis har der ud mod Havet rejst sig den forøvrigt meget smukke franske Middelhavsby, som stadig udvider sig. Langs hele Kysten mod Nord ligger den ene franske Villa ved Siden af den anden; over Karthagos Ruiner ligger franske Huse og Gaarde strøede med de hvide Fædres Kathedral som dominerende Faktor paa en Høj i Midten.

Sidi Bu Saïd, der med sine hvidmalede fladtagede Huse af orientalsk Tilvirkning, ligger som en smuk Dekoration i det graagule Landskab paa Stejlskrænter ud mod Havet, er fra alle Sider trykket af enten store paladsagtige Villaer ved Havet eller store Vingaarde inde i Landet, af hvilke Erkebiskoppens i Størrelse og Udstyr bærer Prisen. Tabarka i Nord er en komplet fransk Middelhavsby med lange lige Alléer, beplantede med Morbærtræer. Aïn Draham inde i Egeskoven paa Toppen af Kæden i Nord er ligeledes helt evropæisk og minder forøvrigt meget om en nordsjællandsk Indlandsby. Soukh el Arba i Medjerdadalen har ud over Moskéen ikke et eneste orientalsk Hus. De aabne Boder opretholdes vel som i gamle Dage, men ikke dem, hvori det historiske Reb (det Reb ved Hjælp af hvilket Købmanden rejser sig op fra sin Hugstilling i Boden) hænger midt ned i den kaninburagtige lille Butik, men nye, store, aabne Boder, grundmurede og tegltækkede, en Slags store, aabne Lagere, vel ofte ligesom mange andre nyere franske Huse bygget med orientalsk Tilvirkning, men af evropæisk Tilvirkning. Det samme er Tilfældet med Soukh el Khemis og flere andre Byer i Medjerda-Dalen.

Kef eller el Kef, som ligger saa langt inde i Landet i Højegnene, er praktisk talt helt franskitaliensk i Bygningstypen med Undtagelse af en lille Rest gamle Basarer samt Moskéer og Marabutgrave, der forøvrigt findes i stort Antal. Teboursouk, der er en indfødt Agerdyrkerby, har bevaret en god Del af sit oprindelige Præg. Derimod udviskes det orientalske Bygningsfysiognomi helt i Terrænet fra Tunis langt mod Syd, hvor Villaer ved Havet, inde i Landet ved Oued Milian, i Hammam Lif, Farmer, Frugt- og Olivenfarmer, Vingaarde, alle i fransk Stil, ganske dominerer de faa fattige Duarer med deres Straagurbier, man hist og her tilfældig øjner. I Hammamet og Nabeul findes endnu en Del originale Gader og Huse; men de franske Bygninger tiltager stærkt i Antal. Enfidaville er en ganske fransk Agerbrugs- og Haveby. I Sousse er der endnu

et stort Antal gamle indfødte Gader og Boliger; men franske Bygninger skyder op i stort Antal baade ud mod Havet og inde i Landet ud over de gamle interessante Katakombers Territorium. Evropæiske Huse ligger klemte op ad de gamle Mure, som endnu holdes i smuk Stand, men som man snart først bliver opmærksom paa ved nøjere Eftersyn. Kasbaen, der før ragede højt op over Byen, trykkes af høje, franske Huse, og ud mod Stranden opstaar den ene evropæiske Villagade ved Siden af den anden. Kairouan afgiver endnu med sine mange gamle arabiske Huse og Gaarde, sine Moskéer, sine udstrakte, højt interessante Begravelsespladser, sine originale Basarer, hvori ligesaa originale Tæpper, Lædervarer, Sølvsager og Silkevarer forhandles, et betydeligt Tiltrækningspunkt for Rejsende, der ønsker Indblik i orientalsk Liv, men i de senere Aar er der ogsaa her opstaaet en betydelig fransk By med Hoteller og Villagader, og, hvad der burde være forhindret af Autoriteterne, bygget høje, flere Etages Huse, der rager op over de gamle, interessante og velholdte Fæstningsmure, som tidligere ganske skjulte Byen. Denne er som det gamle, hellige islamitiske Hovedkvarter, en Antikvitæt af stor Værdi for Frankrig og for Efterverdenen, hvorfor der burde gøres alt for at holde den i den gamle Stil. Gaar vi længere mod Syd til Oaserne, Palmeoaserne, er vi udenfor den Periferi, indenfor hvilken det evropæiske enten er eller er stærkt i Færd med at blive det dominerende. I Gafsa, Nefta og Tozeur befinder vi os i det væsentlige i helt ublandede Orientbyer. Den evropæiske Jorddyrker eller Industrimand tiltrækkes ikke af disse varme Oaser. Her passer Negere, Arabere og Berbere deres Palmer og Frugttræer o. s. v. som i gamle Dage, og disse Oaser vil som Følge af de klimatiske Forhold holde den evropæiske Invasion ude i lang Tid.

Naar nu hertil kommer det stadig tiltagende Antal af Olivenplantager og deres Gaarde, der anlægges fra Kysten i Sahel og langt ind i Landet, mange spredte Kvægfarmer i Centrallandet, vil man se, at Metamorfosen i Henseende til det tunisiske Bygningsfysiognomi, hvis intet forstyrrende Element griber ind, snart kan blive fuldstændig for den største Del af Landets Vedkommende.

De største Byer og Bopladser er selvfølgelig mest udsatte for denne Metamorfose fra orientalsk til fransk, men inde fra Landet paavirker ogsaa de mange Jærnbane-, Telegraf-, Telefonlinjer og Vej-anlægene med deres mange tilhørende Bygninger

stærkt de nærboende Indfødte, som lidt efter lidt flytter fra Straa- eller Ler-Gurbien ind i et lille fransk Hus.

Føjer vi nu hertil, at man paa Rejser, ligegyldigt næsten hvor i Landet, møder Autos, Dilligencer, Motocycler og andre Cycler, franske Gigger og andre evropæiske Køretøjer, vil man se, at det gamle berbiske Rige med dets karthageuensiske Kolonier, der senere overspændtes med det romerske Kulturnet, derefter paatryktes islamitisk Stempel nu er indspundet saaledes i det franske Civilisationspind, at det, hvis alt gaar videre i det nuværende Tempo, i en ikke fjærn Fremtid vil presse Blodet ud af de orientalske Fluere, der endnu sidder i dette Edderkoppespind.

Man ser vel baade i Byerne og paa Landet adskillige tohjulede Arba'er, Dromedarkaravaner, hvis Dyr viger forskrækkede til Side for de evropæiske mekaniske Transportmidler, men man har overalt Fornemmelsen af, at de trænges i Baggrunden. Hverken disse eller Æsel- og Hestekaravanerne ser ud til at være udrustede for længere Rejser, saaledes som man ser det i det indre af Sahara eller Asien; deres interimistiske Udrustning er ikke bestemt for længere Ruter, kun for Melletransport imellem Jærnbanestationer eller Farmer. Kun i det store Sletteland i Sydøsttunisien og mod Syd i de sahariske Egne er der endnu Plads for Ørkenens Skibe at navigere paa, saalænge det varer.

Gaar man udenfor de alfare Veje, træffer man dog endnu paa talrige originale indfødte Boliger, der selvfølgelig endnu mere bærer Præg af de klimatiske Forhold, og hvad der paa Stedet har været at opnaa af Bygningsmateriale end de franske, idet det evropæiske Væsen paa Grund af sine mange tekniske og andre Opfindelser, saavel her som andre Steder er mindre afhængig af de geografiske Forhold. I Nord i de regnrige Egne bestaar de indfødtes Huse mest af Sten- og Leropsætninger med skraatstillede Straatage, i Syd og Øst for 1000 Millimeters Regnkurven, hvor Tørke og Hede tiltager, og hvor Bygningstømmer er vanskeligere at opnaa, gaar de over i fladtagede Lerhuse eller i et Træstel, overdækket med Straa, saa de ganske ligner Halmhæse, som Regel altid omgivne med Kaktushegn eller for de halvnomadiserende Indfødtes Vedkommende med Tjørnegærder, der holder Kvæg etc. paa Afstand. Naar man nu kigger ind i saadan en fattig Straagurbi eller i Straagurbier, thi der ligger som Regel altid flere samlede til en Duar (Landsby),

er det ikke altid, man finder den Befolkningsrace, man venter at træffe her, nemlig Arabere eller Berbere. Det er ofte mindre bemidlede italienske, græske eller maltesiske Kolonister, der til en Begyndelse har installeret sig paa denne primitive Vis, for senere, naar Velstanden tiltager, at bygge en europæisk Bolig.

Paa større Strækninger i Syd- og Centraltunisien er Nomadernes Teltgrupper karakteristiske Boliger i Landskabet; men baade disse og de Indfødtes faste Boliger er navnlig i de sidste Aar blevne saa indeklemt imellem det europæiske Væsen, at de ikke mere som i gamle Dage giver Landskabet Karakter. Det er det franske Stempel, der nu træder den Rejsende i Møde først og fremmest, medens det orientalske gaar over til at blive Kuriositeten. I en Henseende er den europæiske Maske ikke særlig fremtrædende, nemlig hvad Klædedragten angaar. Den vinder vel Indgang hist og her hos enkelte Indfødte, især af Mandkønnet, men ikke i stor Maalestok, selv paa Cycle ser man de Indfødte fare afsted i Burnus med Hætten over Hovedet. Man møder utallige med rød Fez og iøvrigt europæisk Dragt; men de fleste af saaledes paaklædte er Tyrker, Indiere eller Evropæere, der har Interesse af at vise at de er eller agerer Muselmænd. I den lettere Kvindeverden træffes adskillige Individuer, tagne ofte lige ud af Beduinernes Nomadetelte og paaklædte efter sidste Parisermode, men ellers er Kvinderne som Regel konservative her i denne Henseende.

I en anden Henseende undergaar Tunisiens Landskabsfysiognomi ogsaa en stor Forandring. Den primitive Træplov, hvis væsenligste Del er en Træstamme med en spids Jærndup paa Enden til at rode en Plovfure op med, ses vel endnu overalt med Forspand af Okser, Dromedarer eller Æsler eller en Blanding af alle Dele; men ofte er det en moderne fransk Plov, den Indfødte driver frem med dette Forspand, og de franske eller italienske Farmer er udrustede med det mest moderne Agerbrugsmateriel. Ja, paa et Par store Farmer imellem Soukh el Arba og Soukh el Khemis tilberedtes Markerne med store elektriske Pløje- og Harvemaskiner. Fra en elektrisk Kraftcentralstation lededes Elektriciteten i Traade rundt om paa Vangeskifterne, hvorpaa de mæglige Pløjmaskiner vandrede og skar deres mange og regelmæssige Plovfurer.

Tunisien er med alle dets geografiske Forhold af Naturen givet som agerdyrkende og kvægavlen-

de Land. De vegetabiliske og animalske Produkter, som Jordan kan frembringe og føde, er i Hovedsagen hvad Menneskene skal leve af. Disse to Ernæringskilder bestemmer Indbyggernes Antal og Velstand, og det gælder derfor om at udvikle dem til den højeste Fuldkommenhed baade i intensiv og ekstensiv Retning. Der ligger store Arealer ubrugte hen, og store Arealer, der nu kun giver ringe Udbytte, kan tvinges til at give rigere Produktion. De vide, sletteagtige Dale opfordrer overalt til Agerbrug og Havedyrkning, hvor der blot paa en eller Maade kan skaffes Vand til Veje, og hvor Sommervarmen sætter en Grænse for Agerbruget, er der om Foraaret som Regel ikke saa lidt Græs for Nomadelivet paa Sletterne i Syd. Den varmeste Del af Sommeren, da de sydligste Sletter afsvides af Tørken, kan Nomaderne trække sig op i Bjærgene, hvor Sommertemperaturen er lavere, og hvor den stærkere Vinternedbør og dermed følgende Fugtighed holder Liv i Græs og Urter, saaledes at Kvæget kan klare sig her, indtil atter Efteraars- og Vintertemperaturen lader Sletternes Flader grønnes. I den sahariske Del af Tunisien bestemmer Palmernes Trivsel, hvor og i hvor stor Maalestok Livet skal udfolde sig.

De to nævnte Ernæringskilder har i alle Tider dannet Basis for Tunisiens Økonomi og vil vedblive at gøre det. Heraf flyder saa af sig selv enkelte Bierhverv som Læder- og Tekstilindustri. Der er vel i den nyere Tid aabnet adskillige Miner, der ikke giver ringe Udbytte, og Udvinning af Metaller har ogsaa i mindre Maalestok været foretaget af de Indfødte og fremmede i ældre Tider; men det ser ikke ud til, at disse Mineforetagender skal komme til at spille saa stor en Rolle, at de kan blive noget Hovederhverv. Før Franskmændenes Ankomst var der kun to Miner aabnede. Nu er der givet Koncessioner paa 38 Jærn- og Zinkminer og 1 for Kobber. Fra 1892—1912 er der eksporteret 352000 Tons Bly og 500000 Tons Zink til en Værdi af 112 Millioner Frs. I de sidste Aar har Jærnminerne givet 1,561,987 Tons til en Værdi af c. 20 Millioner Frs. Opdagelsen af Fosfaten skete i 1885. Eksporten af den begyndte i Gafsa 1889, i hvilket Aar den gav 70,000 Tons. Fra 1899 til Dato er der udført 11,254,000 Tons til en Værdi af 244 Millioner Frs., og man mener, at der snart vil kunne præsteres en Udførsel for Fosfatens Vedkommende af 3 Millioner Tons aarlig, for Jærnets af 1 Million Tons og for Zinkens og Blyets af c.

100,000 Tons. Men disse Tal vejer intet i Forhold til, hvad der kan komme ud af at dyrke de $\frac{3}{4}$ af Landets Overflade, som menes at kunne bringes under Kultur.

Ligesom i Romertiden lægger Franskmændene stærk Vægt paa Korndyrkningen. Tunisien var Roms Kornkammer, som det hed sig, og Franskmændene vilde nu ogsaa gøre det til Kornkammer. Dette Kornkammer-Slagord har dog vistnok været brugt lidt for meget. Man har tænkt sig Kornmarker fremstaa alle mulige Vegne i Landet uden rigtig at tage sig i Agt for, at andre Vegetabler paa visse Steder renter sig bedre end Kornet. Korn kan for saa vidt dyrkes over hele Tunisien under forskellige Forhold; men som Storerhverv, altsaa som karakteristisk for Økonomien og Landskabet, gaar dets Grænse ikke sydligere end til 500 mm Nedbørskurven, d. v. s. til en Linje fra et Punkt imellem Tunis og Medjerda-Flodens Udløb mod Sydvest til Kalaat el Senan. Kornlandet kommer herved til at omfatte hele Medjerda-Flodens Omraade, og faktisk er der ogsaa i Medjerda-dalen store Agerbrugsfarmer i Gang med Mellemrum overalt. Men efter mit Skøn og efter Samtale med mange kyndige Folk paa dette Omraade vil der i saa Henseende ske en Forandring i Eksploitationen af Jorden i Medjerda-Dalen, hvor Sommertørken er for stærk og langvarig og Foraarsregnen for usikker til, at Kornfarming i Længden vil rentere. I den nordøstlige Del af Medjerda-Dalen drives mest Havebrug ved kunstig Vanding og Vindyrkning; men efterhaanden som vi kommer længere op i Dalen, er Nedbørsforholdene gunstigere for Kornavl. Dog staar Kornet allevegne tyndt, og man mener, at Medjerda-Omraadet mere og mere vil gaa over til en Blandingszone, hvori Kvægavlen kommer til at spille en stor Rolle. Dyrkning af Korn vil i Fremtiden kun ske i saa stort Omfang, at den tørre Sæson kan overstaas, hvorimod Dyrkning af Foderurter for Kvæget vil ske i udstrakt Maalestok og give Anledning til Mejeridrift og Eksport af Kvæg. Terrænet er tillige gunstigt for Olivendyrkning og mange Steder for Havebrug og Vindyrkning. Flere Farmere er f. Eks. i Nærheden af Soukh el Khemis gaet over fra Korndyrkning til Vinavl.

Den sydlige Grænse for Tunisens Hovedkorn-distriktet vil derfor nærmest kunne siges at være 600 Millimeters Nedbørskurven, idet dog Korndyrkningen i større Stil vel nok ogsaa i Fremtiden vil

strække en Tunge ned i Retning over Soukh el Arba og Soukh el Khemis ad Kef til. I denne Del af Medjerda-Dalen er der den Mærkelighed, at to tæt ved hinanden liggende Pladser ofte kan have en meget forskellig Nedbør som Følge af lokale Terrænforhold. Ved Soukh el Arba er Dalen forholdsvis snæver, og den nordlige Kæde staar stejlt ned til den, derimod er Bjærgene ved Soukh el Khemis lavere og Dalen videre, hvoraf følger, at Regnvindene fra Nordvest har lettere Adgang til den sidste Plads end til den første. Følgende Tal giver god Oplysning: S. el A. Nedbør Vinter 180, Foraars 169, Sommer 27, Efteraars 102, medens S. el Kh. har 227, 220, 55 og 170 Millimeter. Disse ganske specielt lokale og forskelligartede Forhold spiller en stor Rolle i Jordbruget. I en By som Beja, hvor det herligste naturlige Grønt findes overalt, og hvor man har tænkt sig Korndyrkning i stor Stil, staar Kornmarkerne paa de inddragne Arealer kort og tyndt, og man mener nu, at en Overgang til Dyrkning af Græs-Arealer vil foregaa her som i en stor Del af Medjerda-Dalen, saaledes at der lægges størst Vind paa Malkekvæg og dermed følgende Mejeridrift. Her saa vel som mod Nordøst omkring Mateur er for det første Sommertemperaturen ret høj, og det hænder, at Foraarsregnen enten udebliver eller dog er for ringe for Kornet. Man maatte da, som det i Romernes Tid blev gjort ved Mateur, hjælpe paa den naturlige Vanding ved kunstig Vanding, der sattes i Gang, naar Foraarsregnen var for sparsom.

Vi ser altsaa, at de geografiske Grænser for Korndyrkning uden kunstig Vanding er temmelig indsnævrede; men at man dog i det hele vil kunne sætte 600 mm Kurven som økonomisk-geografisk Grænse mod Syd for det egentlige Kornland.

Den Syd herfor liggende økonomisk-geografiske Provins faar vi imellem 600 og 500 mm Kurven, og denne fremtræder af Naturen som en Blandingszone, hvor Have dyrkning ved kunstig Vanding og Vindyrkning karakteriserer Landskabet i den østligste smalle Del, og hvor Resten mod Sydvest er en kalejdoskopisk Blanding af Kultur, skiftende med store Farmer i Medjerda-Dalens Bund, Overdrev med Nomadisering paa Bjærgskraaningerne, Olivendyrkning i stor Stil til en vis Højde i Kalkbjærgene, Havedyrkning og subtropisk Frugtavl i beskyttede Sidedale, Kornavl paa Terrasser hist og her helt op til Pashøjden ved Kef, i hvis Omegn de Indfødte fra deres primitive Straagurbier om-

givne af Kaktus eller Tjørnehegn driver stor Faare-Gede- og Koavl. Store Strækninger i Bjærgene er dækkede af Maquier, der ofte skjuler en udmærket Humus, som det viser sig egner sig fortrinlig til Dyrkning. Dog maa Dyrkningen sikkert foregaa paa den Maade, at der ryddes Lysninger i Maquien til Korn dyrkningen, og at man ikke bortrydder for store Flader af denne lave Skov, der i Bælter bør tjene til at give Læ for Kornmarkerne i Lysningerne, hvilket tydelig fremgik af de Forsøg, der er gjort i saa Henseende, særlig fra Kef over Nebeur mod Nord. Ved Nebeur drives desuden en betydelig Mineindustri i Jærn, Bly og Zink.

Den tredje Kulturzone begrænses af 500 mm Kurven i Nord og 300 mm Kurven i Syd. Det karakteristiske for denne er Havebrug, Oliven- og Vinplantager i Nordøst og Nomadisme i Sydvest.

Rejser man fra Tunis over Hammamet til Nabeul er Hovedtypen af Kulturen her store Vinplantager, skiftende med Olivenhaver eller en Blanding, saaledes at hverandet Træ i Rækken er en Oliven, hverandet en Vinstok.

Omkring Byerne staar frodige Haver omgivne med Kaktushegn, der danner uigennemtrængelige Gærder omkring Figentræer, Nefler, Mandeltræer etc. Ved Hammamet og Nabeul staar Olivenplantninger i tætte Lunde, paa sine Steder helt ned til Stranden. Ved Enfidaville forsøges Kornavl i større Stil ud mod Havet paa de plane Sletter; men Vinen har dog her Overtaget, og inde over Land tegner Duarerne sig som Samlinger af smaa Halmstakke paa Bjærg- eller Bakkesiderne. Nærmer vi os Sousse, er vi i det store Olivenbælte, der strækker sig langs hele Tunisiens Strand mod Syd, og ofte har Karakteren af tynd, men kraftig Skov. Dette Olivenbælte arbejder sig med Held stærkt mod Vest ad Kairouans Meridian til.

Syd for 300 mm Nedbørskurven er vi i Tunisiens sahariske Zone, hvor der vel langs Kysten kan trives et Bælte med Olivenplantager, der særlig omkring Sfax er af stor Betydning; men inde i Landet er man henvist af Naturen til at anvende den væsentligste Del af Sletter og Bjærgterræn som Nomadeland, i hvilket Palmeoaserne danner de faste Centrere. Omkring disse kreser Nomaderne med deres Dromedarer, Faar, Geder, Æsler og Okser, de kan ikke undvære Oasen for dens Dadlers, andre Frugters, Brødkornets og Industriens Skyld, og Oasen kan ikke undvære Nomaderne, der er Leverandører af Kød, Uld og Skind til Oasen.

Hertil kommer i denne Zone de store rige Fosfatminer i Metloui, der er en fuldstændig fransk By, og Gafsa samt Halfagræsset.

Følgende korte Résumé kan maaske bidrage til yderligere at præcisere det Indtryk, Landet i produktiv Henseende giver i Øjeblikket samt til dets landskabelige Udseende.

Fra Tunis til Kef. Udenfor Tunis møder Øjet ved Bardo store udstrakte, prægtige Haver, baade Frugt og Grønthaver, der vandes ved Vippe- og Trækbrønde, store franske Haveanlæg, der vandes ved Vindmotorer.

Medjerda staar med ret stejle og høje Skrænter ned til en sandet Seng og har mange Sandbarrer i sit Løb, hist og her nogle Kornmarker. Jorden er gulrød og frugtbar. Videre gaar det forbi talrige franske Farmer, ofte omgivet af Mimoser og Eukalyptus, Banen omgærdet af Kaktushegn, hist og her Olivenhaver og Vinmarker, Orange og Figenhaver. Dromedaren er karakteristisk som Lastdyr paa Vejene og tillige som Trækdyr paa Markerne. Omkring Tebourba er store Olivenplantager med Kornmarker under Træerne karakteristiske.

Ad Medjes el Bab til er Kornmarkerne mere og mere i Majoritet, store Strækninger er fornylig inddragne til Dyrkning, men der ligger endnu uhyre Arealer, som ikke er under Pløven. Omkring Medjes el Bab pulserer Agerbrugslevet stærkt. Kolonister i Gig og paa Cycle befolker de fortrinlige Chausseer. Kornet staar kort og tyndt, og de dyrkede Marker veksler med store Overdrev, hvor Flokke af Faar, Geder, korthornede Køer og Æsler driver omkring. Langs Banelinjen er med Mellemrum plantet Bælter af Eukalyptus, der helt har udtørret Jorden. Stationerne er omgivne af Haver med Palmer, Mimoser, Figen-, Fersken- og Morbærtræer. Vest for Medjes el Bab er den flade Dalbund optaget af store franske Farmer, hvis hvidkalkede Bygninger med røde Tegl ligger omgivne af smukt tilberedte Kornmarker; de fleste af disse er af ganske ny Dato, og deres Jord-Arealer svarer i Størrelse til store danske Godser.

Imellem Medjes el Bab og Teboursouk gaar vi i Henseende til Landskabsformer over i et Svejsterræn en miniatur. Omkring Testour er Bjærgene ret høje og hvide af Kalk. De klædes af Oliventræer ved Foden, Busk-Skrub og Nomadterræn foroven, paa hvilket adskillige Gurbier, byggede af Sten med Straatage, giver Afveksling. Bjærgene

har blidt afrundede Former, er i sin Helhed, jo længere vi kommer mod Vest, grønklædte enten af Græs eller af enkelte Lunde af Ceder og Fyr. Chausséerne, der er makadamiserede med Kalksten, snor sig som hvide Slanger i bløde Buer imellem det grønne. Der er livlig Færdsel paa Landevejene af Arba'er og sorte Æsler og enkelte forkrøblede Dromedarer. Hist og her forsøges Byg- og Havremarker langs Vejene. Iøvrigt veksler det med store Græs-Overdrev med Flokke af korthornede Køer og enkelte større og mindre Olivenplantager. Teboursouk ligger paa en Kalkhøj; den brede

Gurbier ca. 30 km Øst for Byen Soukh el Arba.

Medjerda-Dal, som ligger foran den mod Nord, begrænses af ret store og sammenhængende Højdedrag, ellers karakteriseres Landskabet af et Komplex af afrundede Kalk- og Sandstenshøje. Ved Foden af Højene ligger Olivenskove et godt Stykke opefter, derefter kommer Maquierne. I Dalene er der indvandret adskillige Kolonister, der hver for sig har Arealer paa indtil 2000 ha. Bjærgsiderne viser ofte en prægtig Vegetation af Græs og Blomster; Væld af Morgenfruer, Margueriter, Valmuer, Katost og Høgeurter. Nede i de dybeste Dele af Dalen ofte i gamle Canyons, hvor der er Læ og let til Grundvandet, trives Figen, Vin, Morbær og Ferskener. Artesiske Brønde er ikke sjældne, men de anvendes ikke til kunstig Vanding af Terrænet. Selve Teboursouk er omgivet af gode Haver med Figen, Granater, Abrikoser, Nefles og alle Arter Grønsager, og Havernes Hegn bestaar af tomandshøje Opuntiakaktus.

Efter Teboursouk mod Vest passerer vi atter store Olivenlunde, derefter kommer store Overdrev og store franske Domæner, der dyrker Hvede og Havre. Der er god mørk Muld i disse Egne, og Kornet staar fortrinligt. Gurbier af Straa med Tjørnehegn eller Kaktusgærder ligger i smaa Grupper paa Skraaninger og Terrasser. En betydelig Del Nomader bor i Telle paa Græssletterne. Henad Kef til passerer vi Blyminer, der er i fuld Drift, spontan Skov af Ege og Fyr i Bjærgslugterne, i Dalene velplejede Figenhaver og paa udyrkede Strækninger Mængder af vilde Nerier. Umiddelbart ved Kef har et betydeligt Antal franske Farmere nedsat sig, og de Indfødtes Gurbier er her væsentligst Stenhytter med Straatage. Op ad Bjærgene mod Syd ligger et stort Antal indfødte Kornmarker paa Terrasser, og omkring selve Byen trives Vinhaver, Figen- og Olivenlunde. Hvede, Byg, Havre og Bønnemarker er karakteristiske.

Fra Kef mod Nord til Soukh el Arba. Fra Kef stiger man mod Nord meget hurtigt til Pashøjden ca. 1200 Meter, hvor nogenlunde frodige Bygmarker ligger strøede hist og her i det stenede Terræn mellem store udyrkede Strækninger med prægtig Alpevegetation. Fra Pashøj-

den mod Nord ser vi ned over et herligt Landskab, der minder en Del om Tyrol. Det er grønt næsten overalt. Spontane smaa Cederskove veksler med Kornmarker. Og Gurbier af Straa eller Sten og Straa, ofte samlede i større Duarer, skifter med Grupper af Nomadetelte, omkring hvilke fedthalede Faar, sorte Geder og korthornede Køer græsser. I større cirkusformede Daludvidelser ligger spredt Kaktushaver, Vinmarker og Olivenlunde. Vi passerer Jærn- og Blyminer, der tegner sig som store Muldvarpeskud højt oppe imellem Bjærgenes Maquier, og ned over de fra de højere Bjærgregioner nederoderede Masser, der har aflejret sig i Bakkerækker og Rygge, snor den hvide Kalkvej sig i blide yndefulde Buer forbi Vejopsynsmændenes smaa nydelige Villaer, der altid er omgivet af veldyrkede Haver. Paa en stor Højslette drives udstrakt Agerbrug af indfødte Berbere; men Markerne er slet tilberedte, og Kornet staar tyndt og kort. Halvvejs ned ad

Mellégue-Dalen til bestaar Jordbunden af en rødlig Lerart, der har stærk Bevoksning af Maqui-Skrub, og paa mange Steder nederoderede Canyons. Nogle Kilometer, før vi naar Broen over Mellégue, er vi paa Sletten, paa Medjerda-Omraadet, hvor Villaer ved Vejen ligger i Skygge af prægtige Eukalyptus. Vi drejer lidt til højre og ser en vid, flad Slette, i hvis Bund Mellégue har nederoderet sit mæandriske Løb. Den fører kun en ringe Vandmasse, og dens utallige bugtede Afsnit ligner med de vegetationsløse gule Lerskrænter en sammenhængende Række Grusgrave. Den store Slette mod Øst staar som en plan Flade til Bjærgene i Syd og Nord og er dannet ved Opfyldning af Materiale, nederoderet fra Bjærgene, hvorved den tidligere vildere Dalslugt er omformet til Slette. Store Slette-afsnit Syd for Mellégues Bred er bevoksede med vilde Nerier, der i Afstand tegner sig som Pilebuskads. Ikke langt Sydvest for den herværende Overgang over Mellégue er der fundet betydelige Fosfatlejer, hvortil der nu anlægges Jærnbane, der skal ende ved Nebeur-Minerne.

Paa Nordsiden af Mellégue drejer den hyper-elegante Postvej mod Øst et Stykke langs Mellégue og derefter tværs over den flade Slette til Soukh el Arba. Rødlig Ler er typisk Jordart, og den træløse Slette staar næsten overalt i Agerdyrknings Tegn. Indfødte Marker med tyndt og kort Korn, franske med tæt og noget højere Korn, store Græsarealer med tyndt naturligt Græs og mindre med lav men tæt Luzerne indtager Sletten, saa vidt Øjet rækker. Enkelte Duarer med Straagurbier eller fladtagede Lerhuse omgivne af Kaktushegn ses nu og da, enkelte har mindre Figenhaver. Men de franske Farmer er i Overtal og karakteristiske for Bebyggelsen. Der er store Afstande ofte flere Kilometer imellem de store Farmer, hvis hvidkalkede Længer, der aldrig er sammenbyggede, minder om Købmands-Pakhuse. Deter udelukkende Stordrift, der er i Gang her. De enkelte Farmbygningers Antal og Størrelse angiver tydeligt nok, at Farmerne alle er store Godser med flere Tusinde ha. Land. De fleste af Ejerne bor ikke paa Farmerne, men i Frankrig, og de fleste af deres Bestyrere bor der heller ikke, men er repræsenterede ved en Opsynsmand paa Farmen. De har sædvanligvis deres Boliger i Soukh el Arba eller Soukh el Khemis og besøger herfra Markarbejderne pr. Automobil. Byen S. el A. er som før omtalt ganske af fransk Type og ligger paa den plane

Slette omgivet af store Eukalyptus og Mimoser. Fra S. el A. tog jeg i Gig en Udflugt til det nærliggende Soukh el Khemis og Farmerne Cailloux og Frappa, der ligger c. 30 Km. fra Soukh el Arba, og hvis Agerbrug foregaar ved elektrisk Drift. Terrænet er her til en Begyndelse indtaget til Kornmarker, men paa et Par store Farmer, der laa i Nærheden af Farm Cailloux var man gaaet over fra Korn til Vindyrkning, der synes at have en bedre Fremtid end Kornet. Der var Liv og Foretagsomhed overalt paa Markerne, som ellers almindeligvis tilberedes med franske Agerbrugsmaskiner, trukne af 3—6 Heste eller 10 Okser, altid med indfødt Arbejdsmandskab. Paa mange Steder var man i Færd med at plante Morbærtræer langs Vejene, og omkring Farmer og Byer trivedes Haver med Palmer, Figentræer og Grønsager, der skærmedes med Hegn af Kaktus eller Agaver. Villavejene i Byerne beplantes foruden med Eukalyptus og Mimoser tillige med Forkærlighed med Akasier, der hurtig vokser op og giver Skygge i det af Naturen træløse Land, som Solen brænder ned over.

Fra Soukh el Arba til Tabarka. Fra S. el A. er der kun en lille Strimmel Slette, før vi mod Nord gaar over i bølgede, lave Bjærg eller Bakker, der er stærkt bevoksede med Skrubbuskads, Rhododendron, Nerier og tætte Maquier. I Lysningen ligger adskillige Kornmarker, der tilhører de Indfødte, som bor her i deres smaa Duarer. Nu og da bemærkes Teltgrupper omgærdede af Tjørnehegn, og i deres Nærhed græsser Køer, Faar, sorte Geder og Æsler.

Terrænet har mange dybt nedskaarne Dale i den rødlige eller rødgyldne Ler, og lange, smalle Broer fører over de rindende eller udtørrede Bjærgbække, som i Regntiden ofte svulmer op til rivende Strømme og nødvendiggør de lange Broer, hvis Brohoveder gaar et godt Stykke ud over begge Bredder af Hensyn til Vandstandens store Veksling og Nedstyrning af Floddalenes Skrænter: Vejen stiger pludselig og stærkt, og igennem Krat af Nerier kører vi ind i tætte Skove af Ege og Korkge. Paa de fleste af de sidste er Barken skrællet af i Højde med Kronen, hvad der giver dem et underligt bukseløst Udseende. Igennem Skov og Skov i det uendelige, forbi tusindaarige Ege gaar Ruten igennem den vidunderlig smukt beliggende Ain Draham, hvorfra Udsigten er imponerende smuk over de græs- og skovklædte Bjærgvidder.

Fra Ain Draham gaar Vejen i dristige nervepirrende Slyngninger stejlt nedad mod Nord. Autoen farer igennem idylliske Skove af Ege og Korkege med Underskov af Bregner. I henrivende Lysninger ligger snart Gurbier, snart franske Villaer med Haver med Figen, Vin og Oranger, snart Farmer med Kornmarker ned ad de yndefulde Bjærgekraaninger. Næsten uden Overgang er vi paa den ganske flade Forstrand ned mod Middelhavet, og igennem et frodigt Kornland afvekslet med prægtige Haver med Vin, Figen, Morbær og Nefler naar vi ud til Tabarka, ved hvis Strandbred de Indfødte er stærkt optaget med Udslibningen af Korkknipperne, der føres hertil paa deres tohjulede Arba'er og paa Dromedarens Ryg.

Korkegeskove Øst for Tabarka.

Fra Tabarka til Beja. Fra den stille, rolige, noget kedsommelige Kork- og Frugthy Tabarka med det gamle romerske Fort, som Figentræerne er lige ved at kvæle, og hvor Brændingen idelig slaar op ad den sandede Bred, gaar Chausséen et Stykke langs Stranden med Udsigt til Øen Tabarka, hvor gamle Fæstningsruiner minder om Øens tidligere Betydning. Vi passerer over flere smaa Floder, der har Karakter af danske Aaer med Undtagelse af, at Bredderne oftest er bevoksede med lavt Buskads af Nerier. Paa et Par Steder ses veritable Sandørkener med høje Klitter, som Havet har dynget op. For at forhindre dem i at fyge ind over Landet beplanter Franskmændene deres Perferi med en vidunderlig smuk, krybende Kurveblomst, hvis gule, violette og røde Farver danner en herlig Dekoration paa det gule Flyvesand. Atter

gaar Vejen igennem udstrakte Korkegeskove, hvori store Svineflokkede finder deres Føde. For 2 Frcs. pr. Hektar kan Kolonister lade Svinene gaa i Statens Egeskove. Er vi ude af Skovene og gaar mod Sydøst ad Beja til, passerer vi over et smukt, stærk hølget Terræn, hvor Jorden mest synes optaget af de Indfødte. Deres smaa Stenhuse med skraa Tage ses overalt, men der maa næsten en Loupe til for at opdage dem, saa smaa er de. Paa enkelte Steder har dog franske Farmere taget fat; især langs Chausséen ligger deres Kornmarker, der trives vel i det regnrige Terræn. Halvvejs imellem Tabarka og Beja ved Sidi bu Abiod gaar Ruten over nøgne af Sommersolen ret forbrændte Kalkhøje, hvor en stor Olivendyrkning finder Sted. Eksporten af saavel Kork som Oliven foregaar paa den Maade, at Opkøbere fra Italien gør Akkord om et vist Distrikt, hvorfra de da henter saa megen Kork som mulig, og Olivenolien hentes fra de Indfødtes Cisterner. Paa flere Steder gør Landet her et sterilt og øde Indtryk, langs Vejen er der ofte boret artesiske Brønde; men det kniber navnlig ved Sidi bu Abiod stærkt med at naa Grundvandet; de Brønde, jeg saa, var meget dybe. Er vi kommet over Kalkhøjene ved Sidi bu Abiod, bliver Vegetationen atter frodig, jo mere vi nærmer os Beja, hvis Opland for en stor Del er optaget af franske og italienske Kolonister. Beja mentes at skulde blive et stort Korncentrum, og der dyrkes ogsaa faktisk meget; men just for Tiden er man i Færd med at gaa over til større Kvægavl og Mejeridrift med Bierherv af Høns og Bier, for hvilke sidste Egnen med dens rige Blomsterflor er et Eldorado.

Fra Sidi bu Said over Tunis til Sousse og Kairouan. Fra den ca. 200 Fod høje Stejlskrænt ved Sidi bu Said ser man langs Stranden Rækker af Villaer med Haver og Terrasser ned ad Skrænterne, og ind over Landet er Helhedsindtrykket: Store Vinhaver ind ad Marsa til, dernæst i Retning af Tunis Olivenlunde, Figen- og Orangehaver; men ved en Marche over Landet ser man dog, at der er store udyrkede, tørre Arealer mellem de kultiverede Strøg. Er man fra Tunis kommet over, hvad man kan kalde den tunisiske Campagne med dens mange Villaer og Haver, ned omkring Oued Milians nederste Løb, og har passeret Hammam Lif, hvor Bjærgene staar højt over og stejlt ned til den smalle Forstrand, er man hurtig inde i en

Olivenplantager ved Sousse.

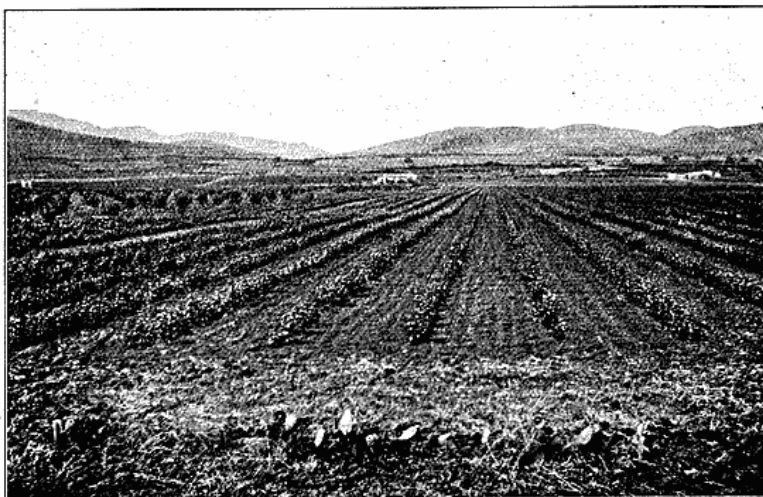
udstrakt og travl Virksomhed med Vindyrkning. Vinstokke overalt, saa langt Horisonten rækker ind mod Bjærgene, op ad Bjærgskraaningerne Olivenskove, og højest oppe har man plantet Allepofyr. Vinhaverne, der spænder over Tusinder af Hektarer, er særdeles smukt holdte, og i flere af dem veksler Vinstokken med Oliven, der skal anvendes foruden til Avlen af Oliven, til at lade Vinen løbe op ad, saa den kan slynge sig i Guirlander fra Træ til Træ; men Haverne er alle unge, og saa vidt er man endnu ikke kommet. Kun faa Gurbier ses her i det næsten plane Terræn mod Syd til Enfidaville. Ved Enfidaville trives en Del Korn, ellers dyrkes ogsaa her Vin samt i Haverne Figen og Mandler. Herefter gaar Ruten over et betydeligt Maqui-Terræn med bølgede, flade Bakker, hvor Nomader holder til i deres Telte, omkring hvilke store Flokke af Dromedaer, Faar og Geder græsser.

Nærmer vi os Sousse, er vi i Sahels Olivenskove, der gror frodigt i den gule Jord. Paa flere Steder drives Korndyrkning og Havedyrkning ved kunstig Vanding. Fra Sousse ad Kairouan til er Rækkefølgen, efter at man er kommet ud af Olivenbæltet; haard Tuesteppe, faa Nomader med Faar og Geder,

enkelte Huse med Kaktushegn, store Plantninger eller Udlæg til Plantning af Oliven paa den haarde Tuesteppe, en større fransk Olivenfarm hist og her, atter umaadelige Flader af sterile Sletter, hvor nu og da Arealer er udlagt til Oliven, store Samlinger af Nomadetelte, Flokke af gode Dromedarer, udstrakte Kaktusplantninger i lange Rækker ud over de endeløse Flader til Kairouan.

Fra Bir bu Rebka til Hammamet og Nabeul. Fra Bir bu Rebka (Bir = Brønd) er Terrænet karakteriseret af mange nedskaarne Vadier, Kaktushegn, Skrubbuskads og Smaaskov ud til Stranden. Hist

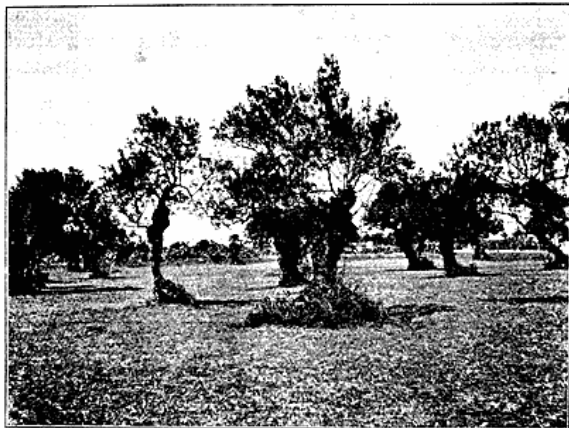
og her Figenhaver og Vinplantager, Hammamet og Nabeul ligger begge i et Bælte af Olivenplantager, der gennemkrysses af Kaktushegn paa høje Diger. I Haverne dyrkes Figen, Mandler og Parfume-Urter. Under de gamle Oliventræer ned ad Stranden til staar tynde Hvede- og Bygmarker. I Nabeul har et fransk Firma, der nu ledes af Madame Tissier, oplivet den gamle tunisiske Fajance-industri. Alle de gamle Former af tunisiske Krukker og Kander med deres originale farvede Glassur fremstilles her af Indfødte i Firmaets Tjeneste. Jeg besaa hele denne originale Fabrik, hvis Produkter

Vinplantager Syd for Tunis.

er en stor Seværdighed og trækker mange Turister hertil aarlig, hvad den ogsaa i høj Grad fortjener.

Eksploitationen af den tunisiske Jord er væsentlig baseret paa Dyrkning af Korn, Fourage,

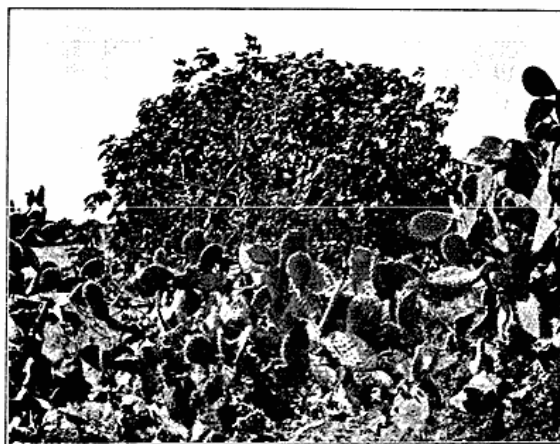

Gamle Olivenplantager ved Nabeul.

Vin, Oliven, Avl af Hornkvæg i de nordlige Egne, Geder og Faar i de centrale og sydlige Distrikter. Endvidere i mindre Maalestok Tobak, Bomuld, Sorghum, Hør og Parfume-Planter, Frugt og Køkkenurter. Af de dyrkede Kornsorter kan nævnes Hvede, Byg, Havre, Majs og Sorghum, og af disse er de $\frac{9}{10}$ af den besaaede Jord indtaget af Hvede og Byg alene. Dyrkning af Havre tiltager stærkt i de senere Aar, da Havren er mindre fordringsfuld end Hvede og Byg. Majs og Sorghum kultiveres en Del i de nordlige Egne, i Syden maa den vandes kunstig. Bønner trives især fortrinlig i Jord med Kalk- og Fosfatindhold. Da den oprindelige naturlige Græsvækst ikke er videre god for Stordrift af Kvægavl og heller ikke er videre mælkegivende, saar de fleste Kolonister de i Evropa brugte Græsarter, og hvor der kan vandes kunstig om Sommeren, trives Luzernen godt. Meget betydelige Arealer egner sig til Vindyrkning, og den tørre Atmosfære bevarer den tunisiske Vin for de fleste Parasiter. De $\frac{9}{10}$ af Vinproduktionen er røde Vine, Resten hvid Vin, begge er fortræffelige.

I de nordlige Egne, hvor Regnen er tilstrækkelig for Kornet og Vinen, dyrkes kun lidt Oliven, og Dyrkningen er ikke tiltaget siden den franske Okkupation af Landet. Derimod i Syden spiller Olivendyrkning, som vi har set, en mægtig Rolle. Naar Træerne er ældre og af store Dimensioner,

er der i Reglen kun 20 paa 1 Hektar. Henimod det 15 Aar er de i deres fulde Kraft. I 1914 fandtes paa ca. 33 Kaïdater ca. 12 Millioner Oliventræer, hvoraf Sfax alene havde ca. 3 Millioner. Oranger, Mandariner og Citroner dyrkes især i Egnen om Tunis og paa Halvøen Kap Bon. Orangerierne begynder at give Udbytte i det 3. Aar og er i fuld Kraft i det 6. og 8. Aar. Mandler dyrkes en Del paa Halvøen Kap Bon, men især i Distriktet omkring Sfax. Johannesbrød dyrkes paa Halvøen Kap Bon, særlig omkring Nabeul. Pistacier dyrkes udelukkende omkring Sfax, Figen i større og mindre Maalestok overalt i Tunis. Figentræet er et meget kraftigt Træ, der allerede i det 4. Aar giver Udbytte og i sit 12 Aar er i fuld Produktivitet. Granater kultiveres mest i Omegnen om Tunis, Ariana og Nabeul. Abrikoser dyrkes paa Halvøen Kap Bon, og ligeledes leveres fra Oasen Sfax betydelige Kvantiteter. Daddelkulturen, der for Tunisien spiller en stor Rolle, er udelukkende henvist til Oaserne i Syd i Bilad el Djerid. Palmevinen, der mest tappes af Palmer, der er i Færd med at gaa ud, anvendes kun paa Stedet; men forøvrigt dyrkes under Palmernes Skygge alle mulige tunisiske Frugter og Havesager, at sige der hvor Skyggen er stærk nok, hvor Palmebladene er saa tæt udviklede imellem hverandre, at de danner et tæt Tag over Haven og kun tillader Sollyset at flimre ned.

Figenhave med Kaktushegn ved Nabeul.

Af Frugter kan endvidere nævnes de japanske Nefler, som indført hertil trives godt, og faar stor Udbredelse og Kaktus-Figenen, som de indfødte spiser. Hertil kommer en Del Grønsager som Kar-

tofler, Ærter, Artiskokker, Løg, Tomater, Asperges; men disse strækker langt fra til til det hjemlige Marked og er meget dyre.

Bomuld kultiveres i meget smaa Kvantiteter og Tobak paa enkelte Distrikter i Nord og Syd; men Dyrkning og Salg af Tobak er Statsmonopol.

De Indfødte dyrker nogen Opium, Henna, Safran og andre Farveplanter, samt omkring Nabeul Parfume-Vækster som Geranium og Agapanthus. I Sfax dyrkes mange Jasminer og Roser.

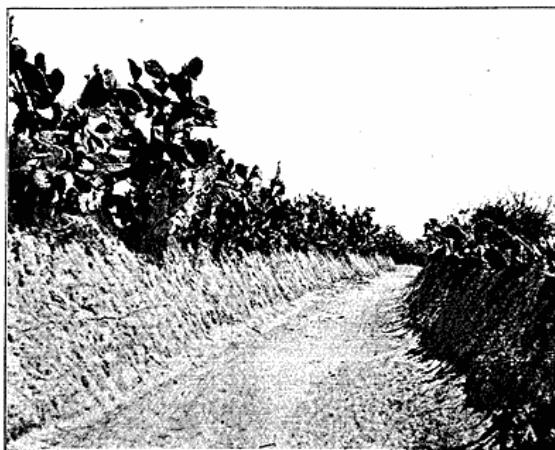
I Skovbruget spiller Ege og Korkege Hovedrollen; ca. 180,000 Hektarer er dækket af disse Skove, der alle tilhører Staten. Naar hertil føjes Halfagræsset, Palmefibrer og Produkter af Mastix-træet har vi nævnt saa godt som alle Vegetabler og deres Produkter.

Af Hysdyr findes omtrent de samme Arter som i Frankrig, og desuden kommer hertil Dromedaren. Af Heste findes 3 Slags, den lille udholdende haardføre Berberhest, den rene arabiske Hest og en Krysning af begge. Den lokale lille Ko-Race er meget vigtig for de Indfødte, da den er særdeles haardfør, men den giver kun ringe Mælk, hvorfor nu andre Racer indføres paa de europæiske Farmer.

Af Faar haves de fedthalede, der er meget yndet af de Indfødte, som sætter stor Pris paa de fede Haler, desuden Faar med lange Haler, hvis Uld er betydelig finere end de førstnævntes, og Krysninger af begge. De indfødte Geder tilhører en for Tunisien speciel Race, der nærmer sig den nubiske Tybe. Svineopdræt drives i større Stil i Mogod-Landet, i Khroumerie omkring Ain Draham og Tabarka. Endvidere Høns, Bier og Silkeorme, de sidste i Distriktet Tunis, paa Halvøen Kap Bon og paa Øen Djerba.

Der er ingen Tvivl om, at Tunisien økonomisk set kan opnaa en udmærket Fremtid. Alt er lagt fortræffeligt til Rette for Eksploitation; men denne er ikke saa lige til, og den kan navnlig ikke besørges af mindre bemidlede Kolonister. Storkapitalister eller Selskaber med store Kapitaler, med Stabe af Ingeniører, Teknikere og Jordbrugskyndige maa træde til for at faa det ud af Landet, der sikkert kan faas. Delvis kunstig Vanding eller Dry Farming maa kunne sættes i System i større

Stil i den nordøstlige Del af Landet og i Medjerda-Omraadet. Reservoirer maa opstemmes i de centrale Dele og langs Qued Zérouds Bifloder ud mod Sahel. Paa utallige Steder baade i Sahel og videre

Diger med Kaktus omkring Oliven-, Figen- og Kornmarker ved Nabeul.

paa Sletterne mod Nord maa graves Brønde, og det har just vist sig, at Grundvandet ofte her kun ligger 2—5—7 Meter under Overfladen. Ved Gasolin- eller elektriske Pumper kan Vandet hæves op af Brøndene og ledes ud over Jorden, som man gør det i det tørre Vestamerika (U. S. A.) og derved hjælpe paa Tørken. Der ligger her et overordentlig stort, interessant og udbytterigt Arbejde for, der kunde beskæftige og føde flere Individuer end dem, der i den europæiske Krig mulig skal slaas ihjæl. Skade, at den Energi, der udfoldes i Krigen, ikke udløses paa de Tusinder af Kvadratmile ledig Jord, der findes i Asien, Afrika og Amerika. Paa faa Steder er imidlertid alt indrettet paa at modtage den civiliserede Indvandrer som i Tunisien, men der maa kultiverede Kolonister med stor Kapital til som Ledere af Eksploitationen, da de forskellige Landsdele og Arealer kræver hvert for sig specielle Brugsmetoder for at gøres rentable. Maatte Frankrig faa Held og Fred til at fuldende dette Arbejde.